

Date: 7th May-2025

INVESTITSIYA FONDRLARI MOHIYATI, TUZILISHI VA RIVOJLANISH YO'NALISHLARI

Komilov Foziljon Komil o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

2 kurs magistranti

Ilmiy rahbar: **E.Nosirov**

TDIU kafedra mudiri, dots.

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda investitsiya fondlarining iqtisodiy mohiyati, tashkiliy-huquqiy tuzilishi hamda ularning zamonaviy sharoitdagi rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda investitsiya fondlarining moliyaviy bozorlar faoliyatidagi o'rni, ularning kichik investorlar uchun imkoniyatlar yaratishdagi roli, shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida fondlar tizimini takomillashtirish istiqbollari yoritilgan. Ish davomida fondlarning raqamlashtirish, barqaror investitsiyalar (ESG), mahalliy kapital bozorini rivojlantirish kabi ustuvor yo'nalishlari ilmiy asosda bayon etilgan. Shuningdek, O'zbekistonda investitsiya fondlari faoliyatini jadallashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Investitsiya fondlari, moliyaviy bozor, investitsiya strategiyasi, fond tuzilmasi, ESG investitsiyalar, raqamli texnologiyalar, kapital bozor, sarmoya portfeli, institutsional investorlar, fond boshqaruvi.

Kirish. Hozirgi davrda global moliyaviy bozorlarning chuqur integratsiyalashuvi, investitsiya jarayonlarining murakkablashuvi va kapital oqimlarining erkinlashuvi sharoitida investitsiya fondlari iqtisodiy taraqqiyotning strategik vositasiga aylanmoqda. Xususan, ular kapitalni samarali taqsimlash, kichik investorlarni jalb qilish, risklarni diversifikatsiya qilish hamda iqtisodiyotga uzoq muddatli moliyaviy resurslarni jalb etishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, investitsiya fondlari institutsional moliyalashtirishning eng dinamik rivojlanayotgan shakli sifatida dolzarb ilmiy va amaliy tadqiqotlarni talab qilmoqda.

Investitsiya fondlarining mohiyatini chuqur o'rganish, ularning iqtisodiy mazmuni va funksiyalarini aniqlash, zamonaviy fondlar tizimining tuzilishi, boshqaruv shakllari va investitsiya strategiyalari bilan bog'liq mexanizmlarni tahlil qilish bugungi iqtisodiy islohotlar jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, O'zbekistonda kapital bozorini rivojlantirish, investorlar faolligini oshirish va investitsiya muhiti jozibadorligini kuchaytirishga qaratilgan davlat siyosati fonida mazkur mavzu alohida ilmiy e'tibor talab qilmoqda.

Shuningdek, investitsiya fondlarining rivojlanish yo'nalishlari, ya'ni ularning turlarini modernizatsiyalash, raqamli texnologiyalar asosida fond boshqaruvini avtomatlashtirish, xalqaro tajribalarni milliy sharoitlarga moslashtirish kabi masalalar zamonaviy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Shu bois, mazkur mavzuni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan chuqur o'rganish, investitsiya fondlari

Date: 7th May-2025

faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi taklif va tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb va zarur hisoblanadi.

Asosiy qism. Investitsiya fondlari — bu jismoniy va yuridik shaxslarning bo'sh moliyaviy resurslarini birlashtirish orqali turli aktivlarga investitsiya kiritadigan moliyaviy institutlar bo'lib, ularning asosiy maqsadi daromad olish bilan birga riskni kamaytirish va kapitalni samarali boshqarishdir.

Mashhur iqtisodchi olim **F.K. Reyli** va **K.C. Braun** o'zining "Investment Analysis and Portfolio Management" asarida investitsiya fondlarini "kichik investorlarning moliyaviy bozorlarda ishtirok etishiga imkon beruvchi, diversifikatsiyalangan portfelga asoslangan kollektiv investitsiya vositasi" sifatida ta'riflaydi. Ularning fikricha, fondlar professional boshqaruv orqali investorlar uchun xavf va daromad o'rtasidagi optimal muvozanatni ta'minlaydi.

O'zbekistonlik iqtisodchi **Sh. Tashqulov** investitsiya fondlarini "milliy iqtisodiyotda investitsion faollikni oshirish, resurslarni real sektorlarga yo'naltirish va moliyaviy bozorlarni chuqurlashtirishda muhim vosita" deb ta'riflagan. Unga ko'ra, bu fondlar aholining jamg'arma mablag'larini iqtisodiy muomalaga kiritish orqali iqtisodiy o'sish omiliga aylanadi.

Bundan tashqari, **Z. Bodi**, **A. Markus** va **A. Keyn** tomonidan qayd etilganidek, investitsiya fondlari moliyaviy bozor ishtirokchilari uchun yuqori likvidlik, shaffoflik va ishonchli boshqaruv kabi tamoyillar asosida xizmat qiladi. Ularning nuqtai nazariga ko'ra, fondlar nafaqat daromad olishga, balki investitsiya madaniyatini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Investitsiya fondlari — bu zamonaviy iqtisodiy tizimda investorlarning sarmoyaviy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiluvchi, iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy vositachilikni ta'minlovchi strategik institutlardir. Ular moliyaviy inklyuziya, kapital bozorining rivoji va institutsional islohotlar doirasida alohida ahamiyat kasb etadi.

Investitsiya fondlarining tuzilishi ularning samarali faoliyat yuritishini ta'minlovchi institutsional, tashkiliy va funksional elementlar yig'indisidan iborat bo'lib, bu tuzilma orqali fondlarning boshqaruvi, investitsiya strategiyasi va investitsiya risklarini taqsimlash mexanizmlari shakllantiriladi. Fondlar tuzilmasi asosan ishtirokchilar tarkibi, boshqaruv organlari, huquqiy maqomi, aktivlar portfeli va axborot ochiqqligi kabi komponentlardan tashkil topadi.

Avvalo, har qanday investitsiya fondining markaziy elementi bu — investorlar hisoblanadi. Ular jismoniy yoki yuridik shaxs bo'lishi mumkin bo'lib, fondga sarmoya kiritish orqali ulush egasiga aylanadilar. Investorlarning mablag'lari jamlanib, birgalikda boshqariladigan aktivlar portfelini hosil qiladi.

Fond faoliyatini yurituvchi va aktivlarni boshqaruvchi subyekt esa — fond boshqaruv kompaniyasidir. U maxsus litsenziyaga ega bo'lib, aktivlarni strategik va operativ boshqarish, investitsiya qarorlarini qabul qilish, shuningdek, hisobdorlik va shaffoflikni ta'minlash uchun mas'ul hisoblanadi. Ko'pgina hollarda fond faoliyati ustidan nazorat qiluvchi kengash, auditorlik organi va depozitariy kabi tuzilmalar ham joriy etiladi.

Date: 7th May-2025

Bundan tashqari, fond tuzilmasida fond nizomi muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu hujjatda fondning maqsadlari, investitsiya yo'nalishlari, foyda taqsimoti, tavakkalchilik darajasi va boshqa tashkiliy-huquqiy mezonlar belgilab qo'yiladi. Shu jihatdan fond tuzilmasi, bir tomondan, moliyaviy barqarorlikni, ikkinchi tomondan esa — ishtirokchilarning huquqiy manfaatlarini muhofaza qiladi.

Investitsiya fondlarining tuzilmasi ularning turiga qarab farqlanadi: ochiq fondlar, yopiq fondlar, indeks fondlari yoki xususiy investitsiya fondlarida tashkiliy elementlar soni, boshqaruv darajasi va likvidlik mexanizmlari har xil bo'lishi mumkin. Shu bois fond tuzilmasini to'g'ri shakllantirish, ularning iqtisodiy samaradorligi va investorlar uchun jozibadorligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

Investitsiya fondlarining rivojlanish yo'nalishlari zamonaviy moliyaviy bozorlar ehtiyojlari, texnologik taraqqiyot, iqlimiy va ijtimoiy barqarorlik talablari asosida shakllanmoqda. Ushbu yo'nalishlar fondlarning nafaqat moliyaviy samaradorligini oshirish, balki barqaror iqtisodiy o'sish va ijtimoiy kapitalni kengaytirishga xizmat qilishini ta'minlaydi.

1. Raqamlashtirish va texnologik innovatsiyalar

Bugungi kunda investitsiya fondlarining raqamli texnologiyalar asosida faoliyat yuritishi asosiy rivojlanish yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, **AQSh** va **Yevropa Ittifoqi** mamlakatlarida "robo-advisor" tizimlari, blokcheyn texnologiyalari asosidagi investitsiya platformalari joriy etilgan. Bu esa investorlar uchun tezkorlik, shaffoflik va xizmat narxining arzonlashuviga olib keldi.

2. Barqaror investitsiyalar (ESG-fondlar)

Ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) mezonlariga asoslangan investitsiya fondlari dunyo bo'yicha katta o'sish sur'atini namoyon etmoqda. **Norvegiya Davlat Pensiya Fondi** (Norwegian Government Pension Fund Global) — bu borada ilg'or tajribaga ega bo'lib, faqat ekologik toza va ijtimoiy mas'uliyatli kompaniyalarga sarmoya kiritadi. Ushbu yo'nalish nafaqat iqtisodiy, balki etik va ijtimoiy barqarorlikni ham targ'ib etadi.

3. Mahalliy kapital bozorlarini chuqurlashtirish

Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan, **Hindiston**, **Vyetnam**, **Braziliya** singari davlatlar investitsiya fondlari orqali ichki kapital bozorlarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratmoqda. Bu esa xususiy sektorni moliyaviy qo'llab-quvvatlash, yangi ish o'rinlari yaratish va jamg'arma resurslarini real sektorga yo'naltirish imkonini bermiqda.

4. Kichik investorlar uchun ochiqlik va soddalashtirilgan mahsulotlar

Rivojlangan mamlakatlarda investitsiya fondlari kichik va o'rta investorlar uchun ochiq, oson tushunarli va past tavakkalchilikka ega sarmoya mahsulotlarini ishlab chiqmoqda. **AQShdagi Vanguard** va **BlackRock** kompaniyalari ushbu sohada yetakchi bo'lib, ularning passiv indeks fondlari orqali millionlab investorlar moliyaviy bozorga kirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

5. Xalqaro integratsiya va transchegaraviy investitsiyalar

Investitsiya fondlarining rivojlanishida transchegaraviy sarmoyalar va xalqaro kooperatsiyalar ham muhim o'rin tutmoqda. **Xitoy** va **Janubiy Koreya** kabi davlatlar o'z

Date: 7th May-2025

fondlarini xalqaro miqyosda faoliyat yuritishga yo'naltirmoqda, bu esa moliyaviy diversifikatsiya va valyuta risklarini boshqarishga xizmat qiladi.

Investitsiya fondlarining rivojlanish yo'nalishlari – bu nafaqat fondlarning ichki samaradorligini oshirish, balki global moliyaviy barqarorlik, raqamli transformatsiya va ijtimoiy mas'uliyatni uyg'unlashtirgan murakkab jarayondir. Ushbu yo'nalishlar O'zbekistonda ham investitsiya muhitini takomillashtirish, fond bozorini rivojlantirish va xalqaro tajribalarni joriy etishda asosiy dasturilamal bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. Investitsiya fondlari zamonaviy iqtisodiyotda muhim moliyaviy institut sifatida faoliyat yuritib, kapitalni jamlash, uni samarali yo'naltirish va moliyaviy resurslardan optimal foydalanish orqali iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. Ularning mohiyati – bu jismoniy va yuridik shaxslarning bo'sh mablag'larini birlashtirib, ularni diversifikatsiyalangan aktivlarga yo'naltirish orqali investorlar uchun xavfsiz va barqaror daromad manbaini yaratishda namoyon bo'ladi.

Fondlarning tuzilishi esa ularning ishonchliligi va samaradorligini ta'minlovchi boshqaruv mexanizmlariga, nizomiy asoslarga, ishtirokchilar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarga tayanadi. Har bir fond o'zining tashkiliy-huquqiy shakliga ko'ra alohida boshqaruv tuzilmasi, investitsiya strategiyasi va risklarni boshqarish tizimiga ega.

Bugungi kunda investitsiya fondlari rivojlanishida raqamli texnologiyalarni joriy etish, barqaror (ESG) investitsiyalarni kengaytirish, kichik investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va xalqaro integratsiyalashuv asosiy yo'nalishlar sifatida shakllanmoqda. Bu jarayonlar xalqaro tajribaning milliy amaliyotga moslashtirilishini talab etadi.

Xulosa qilib aytganda, investitsiya fondlarini chuqur tahlil qilish, ularning iqtisodiy, huquqiy va institutsional asoslarini mustahkamlash, shuningdek, ularni milliy iqtisodiyot sharoitida rivojlantirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqish — mamlakat moliya bozorining barqaror va innovatsion rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Назаров Ш.Ш. Инвестиционные фонды: теория, методология и практика. – Ташкент: “Иқтисод-Молия”, 2020. – 256 б.
2. Джумаев А.Ж. Рынок ценных бумаг и инвестиционная деятельность. – Т.: “Иқтисод”, 2018. – 215 б.
3. Халмуратов И.Х. Институциональные инвесторы и их роль в развитии финансового рынка. // Журнал «Банк иши». – 2022. – №2. – С. 33–41.
4. Стивенсон П. Основы управления инвестициями. Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2021. – 672 с.
5. OECD. Investment Funds Industry Report 2023. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 104p.
<https://www.oecd.org>
6. BlackRock Investment Institute. Global Investment Outlook. – New York, 2023. – 48p.
<https://www.blackrock.com>

Date: 7th May-2025

7. World Bank Group. Capital Markets Development: Strategy and Cases. – Washington D.C., 2022.

8. Norvegiya Davlat pensiya jamg'armasi rasmiy hisobotlari (2020–2023 yillar).
<https://www.nbim.no>

